

התפתחות ענף הבקר לחלב בארץ-ישראל ובמדינת ישראל ותרומת הרפואה הווטרנירית לענף*

שלמה דורי, התאחדות מגדלי בקר בישראל

בהחשדות וזניפות מצד משרד החקלאות התורכי. אך מחקר, אשר נערך על ידי הבריטים בקניה ופורסם, הוכיח את צדקתו. מחלת דבר הבקר פקדה את הארץ עד 1926 וגרמה נזקים עצומים. הפרשה הזו באה לקיצה הודות לסגירת הגבולות בפני תנועת בעלי-חיים מהארצות השכנות ופעולות חיסון שיטתיות; אך זה היה כבר בתקופה מאוחרת יותר.

ד"ר יצחק סמסונוב עבד עוד בתקופה התורכית וביקר, ממקום מושבו בחיפה, במושבות הגליל והיה ער לרפואה קלינית וגם למונעת. נדמה לי, שהוא היה הראשון, אשר הנהיג חיסון נגד ירמת (שחור השוק), אשר הפילה קורבנות רבים בתקופת החורף והאביב, כשהעדרים יצאו למרעה.

ד"ר כספי, אשר עלה ארצה ב-1914, עסק במגוון שטחים: רפואה קלינית בדרום הארץ, מטעם המשרד הארצי-ישראלי ויק"א. בזמן מלחמת העולם הראשונה היה נספח וטרניר-צבאי תורכי ואחרי כיבוש הארץ על ידי הבריטים מונה ב-1917 ל-Resident Veterinarian Surgeon. ד"ר כספי חזה את הצרכים של משק בעלי-החיים בעתיד הקרוב ומתוך דאגה לכח-אדם מקצועי יסד ביפו "בית-ספר לעוזרים וטרנירים". במחזור הראשון (1918-1919) היו 6 תלמידים, ביניהם ד"ר א. אשכנזי וד"ר בן-יוסף. במחזור השני (1920-1921) היו בין תלמידיו ד"ר יהודה פורתוגלי וד"ר מנחם שטורמן.

ב-1919 יסדו איכרי הגליל התחתון ומשקי עמק-הירדן את "החקלאית", אגודה לביטוח ועזרה וטרנירית, שמושבה ביבנאל ושני רופאים הראשונים הם ד"ר ש. פרוינד וד"ר רוזן. האגודה פרשה את פעילותה גם על מושבות וקיבוצי יהודה.

במלאת 70 שנה לשירותים הווטרניריים הממשלתיים, טוב להעצר ולהביט אחורה על מה שנוצר, על השגים ועל פגמים, לשאוף כח ועידוד מכל מה שנעשה וללמוד לקחים מהשגיאות. הדבר טוב לפרט ולציבור.

נסקור כאן בקצרה את הדרך אותה עברנו ביחד עם כל החקלאות מאז יסוד השירותים הווטרניריים על ידי שלטונות המנדט הבריטי. שנת 1920 כשנת היסוד של השירותים בארץ-ישראל על ידי הבריטים, לא דייקנו מבחינה היסטורית עובדתית. הבריטים יכלו לייסד את המוסד החיוני הזה רק על בסיס מקצועי של קיום התחלות של עזרה וטרנירית, אשר היתה קיימת בארץ גם בתקופת השלטון התורכי ובוצעה על ידי קומץ רופאים יהודים, חלוצי המקצוע בארץ. הם עבדו במושבות ובקיבוצים הראשונים. נזכיר כאן אחדים: ד"ר אברמוב, בוגר מקוה-ישראל והפקולטה לוטרניריה באלפור (צרפת), עבד בסביבות מקוה-ישראל ושם גם לימד זואוטכניקה. עבודתו היתה קצרה יחסית (1893-1896) עת נסע לצרפת, ללמוד רפואה הומנית ומשם לא חזר ארצה.

בשנת 1904 הגיע ארצה ד"ר יוסף שם-טוב (סיטו), יליד תורכיה ובוגר הפקולטה לוטרניריה באיסטמבול. כאן בארץ הוא עסק, בפקודת הסולטן, במלחמה בדבר הבקר. המחלה עשתה שמות בעדרי הבקר, יהודיים וערביים. ד"ר שם-טוב גילה תושיה רבה, קבע את האפידמיולוגיה של המחלה, הכניס שיטה של הסגרים, סגירת שווקים לבהמות ושגרת חיסון. הוא הגיע למסקנה, שהמינון של נסויב נגד דבר המומלץ (25 סמ"ק/לראש) נמוך מדי ובלתי יעיל. הוא העלה אותו ל-100 סמ"ק והסתכן

על רקע מכובד זה, במציאות של הימים ההם מיסדים הבריטים את השירותים הווטרניריים

* הרצאה/ברכה שנישאה בחגיגת ה-70 לקיום השירותים הווטרניריים הממשלתיים ביום 13.9.90.

את כל הבדיקות. מצוי בידינו מסמך עם תוצאות בדיקות דם מרפת דגניה ב', לברוצלוזיס, אשר נעשו על ידי מעבדה של "מכון פסטר" בירושלים, בהנהלתו של ד"ר בעהם (1926). המעבדה ביפו הועברה בזמן המאורעות 1936/39 מיפו לתל-אביב, לרח' מקוה-ישראל, בלחצו של משה שרת, מאחר והגישה למעבדה ביפו היתה מסוכנת לעובדים יהודיים.

השחפת הוכנסה ארצה, כפי הנראה עם הבקר ההולנדי והגרמני, החל משנת 1922. השירותים נלחמו בשיטה של בדיקות טוברקולין ושיטת המגיבות. התוצאות לא היו מושלמות, אולי גם בגלל הימצאותם של עדרי חלבנים עירוניים. אלה היו מאגר של שחפת וברוצלוזיס. העדרים האלה חוסלו בראשית שנות השישים, בצו של שר החקלאות דאז, משה דיין. המחלה הוכחדה בשנת 1973. כאן אולי המקום לספר על מקרה מעניין המעיד, כיצד הרופאים הממשלתיים היהודיים שיתפו פעולה בתקופת המנדט עם מוסדות היישוב. בשנת 1943 קנו השלטונות הבריטיים עדרי בקר לבשר מעירק, לשם הספקת בשר לאוכלוסיה ולצבא הבריטי. עם אחד המשלוחים הגיע ארצה מנהל תחנת הנסיונות המרכזית של עירק ליד בגדד – נאזם סרסם. הוא ביקר במשקים והתפלא מהבקר הארץ-ישראלי. הוא החליט לקנות לתחנה שלו שש מבכירות מהרפת של קרית-ענבים. לשם ייצואן היה צריך לבצע בדיקות טוברקולין במבכירות הני"ל, אך התעוררה בעיה. בעלית הגג של רפת קרית-ענבים גרה והתאמנה מחלקה של הפלמ"ח ולא ניתן היה לבצע את העבודה על ידי פקחים וטרינריים, שרובם היו ערבים.

אליהו ששון, מהמחלקה המדינית של הסוכנות, פנה לד"ר אריה שושן, אשר נסע לקרית-ענבים וביצע את הבדיקות, ובין מדידת חום אחת לשניה ישן במכוניתו ליד הרפת. זה היה הייצוא הראשון של הבקר שלנו לחו"ל, קרוב ל-20 שנה לפני המשלוח הראשון לאירן.

אחרי קום המדינה קיבלה המלחמה בשחפת תנופה מחודשת והשירותים הווטרינריים ראו את הדבר כאתגר בעל חשיבות עליונה, הן

כמחלקה במשרד החקלאות, הדייג והיעור. יש להגיד לזכותם, שהם יצרו מסגרת אדמיניסטרטיבית נאותה (אם גם נוקשה לפעמים) חוקקו חוקים וצווים מתאימים וחילקו התפקידים בין רפואה קלינית (אשר לא היתה ברשותם) לבין רפואה מונעת; הקימו ביפו מעבדה דיאגנוסטית, חילקו את הארץ למחוזות והקימו לשכות מחוזיות, אשר בראשן עמדו רופאים יהודיים וערביים. לרשותם של הרופאים עמדו פקחים-עוזרים וטרינריים.

המחלות הגדולות היו משני סוגים. בקבוצה אחת היו מחלות אשר היו נפוצות בארץ ובאזור כולו: פו"ט, דבר הבקר, קדחת קרציות, ירמת וגמרת. בקבוצה השנייה היו מחלות, אשר "יובאו" ארצה עם בקר אירופי, אשר הובא מחו"ל על ידי חקלאים יהודיים לשם השבחת הגזעים הפרימיטיביים המקומיים (בלאדי ודמשקאי-בירותי). מחלות אלה היו בראש וראשונה הברוצלוזיס והשחפת. כל המצבור הזה של מחלות יצר תנאים קשים ביותר לפיתוח משק בעל-חיים מודרני. לזה יש להוסיף גורם חשוב: פעולת ההשבחה של הבקר הפרימיטיבי בפרים הולנדיים וגרמניים יצרה פרה בעלת תנובת חלב גבוהה באופן משמעותי לעומת הגזעים המקומיים. שיטות ההזנה השתכללו ועם כל אלה עלתה רגישות הבקר לפגיעות בריאותיות וכמובן, הנזקים עלו בהרבה. לכל זה יש להוסיף גורמים ממשקיים עם מחלותיהם: מחלות עטין, זיהומים שונים, פרי צפיפות בשיכון וכו'.

כבר בימים ההם, של תחילת השירותים הווטרינריים, איפיון שיתוף פעולה מופתי את תפקוד שלושת זרועותיו של הענף, הרפואה המונעת, הרפואה הקלינית ועזרה מצד עובדי הענפים של בעל-החיים. אלה, למרות היעדר הכשרה והשכלה מקצועית, הבינו את חשיבות הבעיה ושיתפו פעולה עם מקצוע הווטרינריה באופן מופתי. הרופאים הקליניים דיווחו מהשדה, השירותים ביצעו לקיחת חומר לבדיקות דיאגנוסטיות במעבדה וביצעו חיסונים; הכל בעזרה מצויינת של החקלאים. המעבדה ביפו לא הספיקה, כפי הנראה, לבצע

הואקצינה התגלתה כיעילה בבלימת המחלה ולמעשה זאת ההתחלה של פעולות החיסון נגד פו"ט. ד"ר א' קימרון המשיך מאוחר יותר בפיתוח ואקצינה בארץ.

המחלה השניה, בעלת חשיבות רבה אשר היתה בארץ ובאזור כולו, היא דבר הבקר. ד"ר יעקב נריה כותב ב-1926: "המחלה מופיעה שנה, שנה מאז 1910". למעשה יש לנו עדויות מוקדמות יותר, מסוף המאה ה-19. ב-1926 יש התפרצות אחרונה. אז אוסרת ממשלת המנדט הכנסת בקר ובעלי-חיים בכלל מסוריה וירדן ולמעשה מאז לא פרצה המחלה בארץ. כשב-1970 מתגלית המחלה בדרום-לבנון וקיימת סכנה שהיא תחדור ארצה, נוקטים השירותים הווטרנריים בפעולה נמרצת ומיידית ומחסנים את כל הבקר בארץ נגד דבר הבקר. במקביל מתנהלת פעולה ללא פשרות לחיסול עדרי בשר, אשר מתקיימים בכמה מקומות בקרבת הגבול הצפוני ללא פיקוח וטרינרי וללא חיסון. ד"ר שמעון גילון, אז מנהל השירותים בשדה, רוכב עם כמה פקחים בהרים וואדיות של הגליל ומשמיד עדרים אלה. כך ניצל העדר הישראלי מסכנה איומה.

כאן אולי המקום לציין, שמאז קיום השירות הווטרנרי במדינת ישראל ועד היום, במצבי חירום ההחלטות הן מהירות והביצוע מידי ובלתי מתפשר והנה כמה דוגמאות: עם חתימת חוזה השלום עם מצרים וקיום סכנה של חדירת "קדחת השקע האפריקאי" הוחל מיד בחיסון בעלי-חיים בכל רחבי סיני ודרום הארץ. עם הידיעות הראשונות על התפרצות "דלקת מוח ספוגית" (BSE) באנגליה היתה ישראל הארץ הראשונה בעולם, אשר אסרה ייבוא של מוצרים מן החי מאנגליה. בהתפרצות פו"ט בין צבאים בצפון הארץ, אשר סיכנה לא רק עדרי בקר וצאן, אלא גם את כל הייצוא החקלאי - מלבד החיסונים הרגילים נכנסו השירותים למערכה ציבורית לא קלה למען דילול ופיקוח על אוכלוסית הצבאים. את הענין אפשר לסכם בחיוב. התפרצות בלתי צפויה ומסוכנת של "קטרת העור" במושב פדוים, פעולות מיידיות לשם דיאגנוזה, קבלת החלטות מהירות לחיסול

מבחינת בריאות הציבור, הן מבחינת ענף הבקר. ב-1952 הוקמו קרן פיצויים לשם חיסול בקר נגוע בשחפת ובפעולה נמרצת של בדיקות טוברקולין ושחיטת המגיבות חוסלה המחלה ב-1973. אשר לברוצלוזיס, הכנסת החיסון של עגלות בון 19 החל מ-1950, חיסול המגיבות וחסול של העדרים של חלבנים עירוניים איפשרו חיסול הנגע ב-1970. אך בזמן המשלוחים ההמוניים של בקר מחו"ל, בראשית שנות החמישים, בעיקר מארה"ב, היו הרבה ראשים נגועים בברוצלוזיס ואלה חוסלו.

מחלת הפו"ט היתה ידועה בארץ גם בסוף המאה הקודמת בעיקר בתקופת הקיץ, בה המחלה השתוללה כמעט בכל שנה - אך היות והמדובר היה בבקר פרימיטיבי ובעל תנובת חלב נמוכה מאד, היו הנזקים קטנים יחסית. מהרשימות מהימים ההם (בעיקר "דער קאלוניסט") מתוארת המחלה, כ"תופעה עונתית", אשר עוברת כעבור זמן קצר ודורשת טיפול חיצוני מינימלי. הדברים השתנו עם השבחת הבקר המקומי על ידי הכלאות בגזעים אירופיים. התנובה עלתה בהרבה ופסקה מלהיות עונתית והרגישות והנזקים, אשר המחלה גרמה היו עצומים. זאת מכה, אשר הטרידה את המגדלים והרופאים כאחד. הדבר נמשך למרות ההסגרים אשר הונהגו עד שבשנת 1946 היתה התפתחות מעניינת, אשר גם מעידה על עירנותו של ציבור המגדלים לבעיות וטרינריות. בשנה זו הגיע חייל ארצישראלי בבריגדה היהודית, יצחק כהנוב, להולנד. יצחק, רפתן מקב' השרון/רמת-דוד, אשר קיבל מהבית מכתבים עם תיאור מזעזע על נזקים של התפרצות פו"ט ברפת משקו, "גילה" בהולנד את פרופ' פרנקל, מדען יהודי, אשר פיתח ואקצינה מומתת נגד פו"ט. בזמן המלחמה, הוא עבד על גילוי זה במחנה הסגר בפקודת הנאצים, אך השתדל לבצע את השלבים הסופיים רק אחרי השיחרור. יצחק כהנוב הודיע מיד על התגלית ליעקב כבשנה-עצמון ולד"ר פרוינד, אז רופא ראשי של "החקלאית". ד"ר פרוינד נסע להולנד ובא בדברים עם פרופ' פרנקל, אשר איפשר לו לרכוש כמות מסוימת של הואקצינה עבור הארץ.

עם מרים ברץ הוא שמע, שלפי ניסיונה עגלות, אשר חלו בטילריה בגיל צעיר והבריאו, לא חולות יותר במשך חייהן במחלה זו. מכאן בא הרעיון של חיסון בגיל צעיר יש סיכוי להתגבר על המחלה. פרופ' אדלר פיתח במשך הזמן חומר חיסון, אשר התגלה כיעיל, עם כל הבעיות הקשורות בחומר ראשוני. זאת היתה פריצת דרך, אשר אחריה נמשך המחקר במחזור החיים של הקרציות, בחומרים ובשיטות טכניות לריסוס ועוד. את המפעל הזה המשיכו ד"ר צור (צ'רנומורק), ד"ר מנחם שטורמן, פרופ' א. הדני ופרופ' א. פיננו. אפשר לסכם את הפרק הזה, כי התגברנו על בעיית קדחת הקרציות, כמעט לחלוטין והעבודה אשר מתנהלת היום תפקידה לשכלל השיטות וליעל את השמדת הקרציות והחיסונים. כמובן, מזמן הפסיקו עם יציאה למרעה של עדרי החלב, אך המחלה עדיין מעסיקה את עדרי הברש. שנת 1933 היתה שנת מפנה במחלה זו ומההתחלות היוזמות על ידי "החקלאית" עבר הנושא לשירותים הווטרנריים הממשלתיים.

מחלה נוספת היתה אופיינית למודרניזציה של ענף גידול בקר לחלב היא מחלת המסטיטיס, אשר היא למעשה קומפלקס של מחלות. זאת מחלה ממשקית, הקשורה בעליה בתנובה, בטכנולוגיות של חליבה, ממשק ושיכון הבקר. התברר, שזאת בעיה מקצועית-כלכלית בעלת משקל רציני. כאן נציין את עבודתו הראשונית והחלוצית של ד"ר חנן לרנאו. בשנת 1934 הוא התחיל בעבודה שיטתית לגילוי הסיבות ואחרי זה בחיפוש אחר אמצעים להקטנת הנוקים. הגורם הראשי למסטיטיס באותם הימים היה *Streptococcus Agalactiae*. עבודתו של ד"ר לרנאו התחילה במסגרת "החקלאית" ומאוחר יותר בשירותים הווטרנריים. למרות הירידות והעליות הביאה עבודתו לתוצאות רציניות גם בשטח המודעות של ציבור הבוקרים. מיכון החליבה, אשר תפוצתו המסיבית התחילה ב-1947, החמיר את המצב ולכן גם תוגברו המאמצים למציאת פתרונות. היום קיימת במכון הווטרנרי מחלקה מיוחדת למחלות עטין בהנהלתו של ד"ר א. שרן, אשר בשיתוף פעולה

המוקד, פעולות חיטוי השטח, חיסון טבעת בטחון מסביב המוקד ועד פיצוי לחקלאים עבור הנוקים, דבר שהגביר המוטיבציה לשיתוף פעולה בעתיד (הדברים האחרונים בשיתוף עם המ"ב). אני חושב שהיתה זאת פעולה מופתית וכל מבצעה ראויים להערכה ותודה.

מחלה תושבת הארץ מדורי דורות היתה קדחת הקרציות, האויב מס' 1 של גידול בקר מודרני. הגזעים הפרימיטיביים "הסתדרו" עם המחלה, כי פשוט מי ששרד ממנה היה מחוסן לשאר ימי חייו. אך עם הכנסת בקר משובח איימה המחלה, נכון יותר המחלות המעוברות על ידי קרציות, לעצור למעשה את התפתחות הענף. את המקום הראשון ביניהן תפסה הטילריה וקדחת שחור-השתן. היה ברור שהמלחמה נגד המחלה חייבת להתנהל בשני מישורים, האחד במאמץ להדביר את הקרציות והמישור השני, במניעתה על ידי חיסון בפני הידבקות בטפילי הפירופלומות. השירותים הווטרנריים המנדטוריים המליצו וגם עזרו במימון בניית בריכות טבילה מיוחדות, בהן טבלו את הבקר בתמיסה של חומר המכיל זרניך (קטל'דיף) בתדירות של פעם בחודש. החומר היה יעיל יחסית בהשמדת הקרציות אשר היו על גוף הבהמה. אך בשיטה היו גם פגמים רבים והנה אחדים: הכבדה קשה על הבקר בפעולה אלימה שבכפיה לקפוץ לבריכה, מקרי הרעלה מזונוך על ידי בליעת התמיסה, סבל בקיץ מקרינת השמש על העור שספג תמיסה, חוסר יעילות לגבי קרציות אשר היו מחוץ לגוף הבהמה (בחצרות, בסדקים של קירות, בחבילות שחת וקש ובעיקר במרעה). הבקר, אשר יצא למרעה אסף כמויות גדולות של קרציות חדשות ואלה היו, ברוב המקרים, נגועות בטפילי קדחת מעדרים של השכנים הערבים. היה ברור, שבדרך זו לא יתגברו על המחלה, ואז בראשית שנות השלושים פנתה "החקלאית" בבקשת עזרה לפרופ' שאול אדלר, מנהל המחלקה הפרזיטולוגית באוניברסיטה העברית. פרופ' אדלר שלא היה וטרנר, נרתם למשימה וביקר במשקים ושמע על מהלך המחלה ועל הנוקים העצומים אשר היא גורמת. בדגניה א', בשיחה

ודמשקאיות ובמשקי ירושלים (עטרות, קרית-ענבים, רמת-רחל) הניבו ההולנדיות הטהורות, רובן מייבוא, כ-3000-3500 ק"ג חלב. החל משנת 1934 יש לנו נתונים מדויקים של ביקורת החלב, אשר הונהגה על ידי המ"ב.

תוצאות ביקורת החלב (ק"ג/פרה/שנה).

שנה	תנובה
1934	3690
1938	3847
1944	4227

שנה	תנובה	מלחמת השיחרור פגעה קשה בעדרים (10% אבידות, הספקת מזון לקויה, חוסר כח אדם)
1949	4044	
1959	5347	(השפעת המשלוחים של בקר אמריקאי)
1969	6271	
1979	7855	
1989	9092	

תנובת החלב הממוצעת לפרה בישראל היא הגבוהה ביותר בעולם מזה כ-20 שנה (F.A.O.). בשנת 1957 הוקם המכון הווטרינרי ע"ש א. קמרון בבית-דגן. זה היה מפנה רציני ביותר, אחרי שנים של מסגרת צרה, במעבדה ברח' מקוה-ישראל. המכון הפך להיות לא רק המרכז לדיאגנוסטיקה, אלא גם למקום חשוב של מחקר. נפתחו מחלקות, אשר לא היו קיימות לפני הקמתו (וירולוגיה, רבייה, טוקסיקולוגיה, אימונולוגיה, ביוכימיה ועוד).

מעניין הסיפור של המחלקה לרבייה. בשנת 1935 הגיע ארצה רופא וטרינר יהודי, ד"ר פוקס. פוקס למד רפואה וטרינרית באנגליה ונסע ב-1934 לרוסיה ללמוד הזרעה מלאכותית. בדרכו בחזרה לאנגליה, התעכב ד"ר פוקס בארץ ורצה לנסות וללמד הזרעה מלאכותית, כפי שלמד ברוסיה. הקצין הווטרינרי הראשי הבריטי, מיג'ור ד"ר סמיט, נתן לו את הרשות ואז הוא התחיל בנסיונותיו הראשונים בגוש עין-חרוד ובמקוה-ישראל. התוצאות היו די עלובות, בפרט, כשהמשקים העמידו לרשותו פרות בעיתיות. אך בהתלהבותו נדבקו הרופאים הארצישראלים, אשר ראו בהזרעה דרך לפתור את צרת דלקת הבושת הגרעינית. הם היו ד"ר

מצויין עם המ"ב. והמעבדה שלה בביתן-אהרון העמידה את הנושא על רמה גבוהה מאד ומצבנו לא נופל מהמצב המקובל במדינות המפותחות ביותר. היום מדינת ישראל כמעט חופשית מ-Streptococcus Agalactiae והמאמצים מכוונים להקטנת הנוזקים משאר גורמי מחלות עטין.

כאן אולי המקום לתאר את הרקע המשקי-מקצועי לבעיות וטרינריות, המשותפות להרבה מחלות. בניגוד לתקופה הטרומ-מנדטורית, בה היה מורכב עדר הבקר רובו ככולו מבהמות מגזע "בלאדי" על כל שלוחותיו, בעל תנובה נמוכה מאד ובעל חוסן טבעי אשר היה תוצאה של ברירה טבעית ואכזרית - קם בארץ עדר, פרי הכלאה של בקר ים-תיכוני (בלאדי ודמשקאי-בירותי) עם פרים הולנדיים וגם בקר מייבוא טהור מאירופה (בהרי ירושלים). הבקר המושבח בעל תנובת החלב הגבוהה, בהזנה אינטנסיבית ומשוכן במבנים מסודרים, אם גם לא תמיד מתאימים לתנאי אקלים בארץ, היה הרבה יותר רגיש למחלות והנוק, אשר היה נגרם בעקבותיהן היה גדול מאד. לשם הצגת הבעיה, נביא כמה מספרים.

עם הקמת השירותים הווטרינריים היו בשנת 1921 10600 ראשי בקר, מכל הגילים (במשק היהודי)

בשנת 1942	28375	ראש
בשנת 1948	32640	ראש
בשנת 1970	168200	ראש
בשנת 1989	190000	ראש

והמדובר בבקר לחלב בלבד.

לפי הנתונים של פרופ' אלעזרי וולקני משנת 1930 שיווקה "תנובה":

ב-1927	1.750.000	ליטר חלב
ב-1928	2.200.000	ליטר חלב
ב-1929	2.770.000	ליטר חלב

היום מייצר העדר הישראלי מעל 900 מיליון ליטר חלב בשנה ומעסיקה אותו בעית עודפי הייצור. הדברים בולטים עוד יותר, כשבדקים את הייצור לפי תנובת החלב לפרה בשנה. בראשית שנות העשרים התנובה היתה כ-1500 ק"ג חלב לפרה בשנה מפרות מקומיות

הוטרירית הישראלית בכלל. אך מכאן התמונה היא פחות רודה. במשך העשור האחרון חל מפנה רציני ולא לטובה על רקע של המצב הכלכלי וללא כל התחשבות בחיוניותה של הרפואה הוטרירית המונעת לבריאות הציבור, לכלכלה הלאומית ולמוניטין של ישראל. קוצצו עשרות תקנים בשירותים הוטריריים ובמכון והביאו אותנו למצב של משבר קשה. הדבר קורה דוקא ערב החמרת התנאים הוטריריים בקהילה האירופית. בתנאים אלה לא יוכלו השירותים לעמוד לא בפני משימות פנים-ארציות ולא בתנאים המחמירים של גורמי חוץ. הסגל האנושי המצויין מזדקן, מבלי שיצמח לידו דור של מחלפים צעירים. מחלקות שלמות מתרוקנות מכח-אדם חיוני. השקעות חיוניות הדרושות להכנת חומרי חיסון, אשר הכנתם נפסקת באירופה – לא מבוצעות. כך נגיע לנזקים בלתי הפיכים, אשר יחבלו במאמץ בן עשרות שנים. בשטח הרפואה הקלינית המצב איננו טוב יותר. אין זה סוד, ש"החקלאית" שהיא יצירה ייחודית ומפוארת, עוברת היום משבר קשה, שמקורו הוא כלכלי, אך שורשיו במשבר ערכי-ניהולי. במשך העשור האחרון הולך ונהרס רעיון הרפואה הקלינית הקואופרטיבית. בקרב חלק מהחקלאים קיימות אשליות של אפשרויות וכדאיות כלכלית-מקצועית של רפואה פרטית בלי "העול" של עזרה הדדית. מבחינת רוח הניהול נעלם הסגנון של חיים צימרמן ואברהם יפה ז"ל. המזל הוא, שרוב ציבור רופאי "החקלאית" עובד עדיין ברוח הימים ההם ומקיים רמה מקצועית ומוסרית גבוהה. אם נוסיף את המשבר הכללי של החקלאות והיחס של מוסדות ממלכתיים לסקטור זה, נקבל תמונה לא מעודדת. כמובן, נשאלת השאלה: מה יהיה עתידנו? מתוך אמונה בחיוניות ענפי בעלי-חיים לכלכלה הלאומית ומתוך תקווה, שכיווני הרוח בציבור החקלאי ישתנו ומתוך אמונה ברמתה של הרפואה הוטרירית הישראלית – אני בוטח בעתידנו. עם כל חומרתו, המשבר יחלוף ובאם נאבק בכוחות מלוכדים בקשיים הקיימים, צפוי לנו עתיד טוב יותר.

שטורמן, ד"ר ד. טריינין, ד"ר שפירא, ד"ר אשכנזי וד"ר לנדסהוט. אחרי עזיבתו של פוקס, הם פיתחו את ההזרעה בצורה המניחה את הדעת. ב-1938 נשלח ד"ר אשכנזי לרוסיה, למכון ע"ש לנין להזרעת בעלי-חיים, וחזר משם מצוייד בידע עדכני.

אחרי הקמת אגודת "און", בימי מלחמת השחרור הגיע ארצה רופא צעיר מארה"ב, ד"ר נתן איילון (פולאק) והתחיל לעבוד כמזריע. כשהוקמה המחלקה לרביה, קיבל נתן איילון את ניהולה ועשה גדולות בניקוי הפריות מבעיות ה-Trichomoniasis וה-Vibrio foetus ובפיקוח על טיב ההזרעה והחזקת הפרים. המחלקה הזו עשתה גם את הצעדים הראשונים בהעברת עובדים.

המנהלים של המכון היו: ד"ר ש. פרוינד, ד"ר א. קמרון, ד"ר מ. שטורמן, ד"ר ש. גור, ד"ר י. דפני והיום ד"ר א. שמשוני. המנהלים הראשונים ד"ר פרוינד וד"ר שטורמן באו משורות "החקלאית" וכך נמשך הקשר בין הרפואה המונעת, המחקר והרפואה הקלינית. היחסים עם ציבור החקלאים היו כל השנים מופתיים ומבורכים. בכל השנים היה קיים וקיים גם היום שיתוף פעולה עם המכון הוטרירי, כשמקורן המחקר שליד המ"ב מופרש אחוז נכבד של כספים למחקרים וטרינריים ו"החקלאית" והחקלאים משתתפים באופן פעיל בוועדה המיעצת לבריאות הבקר.

בפעולות ייצוא הבקר הישראלי זיזרמה של פרים ישראליים לארצות שונות בעולם, אשר התחילו ב-1960, יש לשירותים הוטריריים חלק נכבד בהכשרת הבקר הישראלי לתנאים של הארצות הקולטות את הבקר שלנו. בחו"ל רכשו השירותים שלנו אימון כגוף אמין העומד על רמה מקצועית גבוהה מאד. הודות לרפואה וטרינרית על כל שלוחותיה, הודות לציבור חקלאי נבון, משכיל וחרוץ נוצר אצלנו "אי של בריאות וטרינרית" בתוך ים של פיגור והזנחה, הסובב אותנו.

עד כאן "שיר ההלל" לשירותים הוטריריים הממשלתיים, למכון ע"ש קמרון ולרפואה